

ACC. N:R M. 10358:1-9.

Landskap: Småland
Härad: Västbo
Socken: Kulltorp
Uppteckningsår: 1947
Upptecknat av: Alf. Jönberg
Adress: Lanna
Berättat av:
Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-9.

LwF 59.

M. 10358: /

Landskap: Småland. Upptecknat av: Alfr. Sjöberg.
Härad: Västbo. Adress: Lanna.
Socken: Kulltorp. Berättat av:
Uppteckningsår: 1947. Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

När den nya tiden kom till bygden.

Det var under tiden mellan 1828 och 1834 som storskiftet kom till stånd inom Lanna by i Kulltorp socken. Inom de övriga byarna företogs samma förrättning ungefär vid samma tidpunkt. Som Lanna är den störstabav socknens byar, kommer jag i fortsättningen att huvudsakligen sysselsätta mig med skildring av denna. Inom dessa orter finnes numera ej någon by ~~mer~~ mer än Hillerstorp i Kävsjö socken, som är oskiftad.

Byastämmor höllos i de flästa byarna här ända till på 1880-talet.

slutade I Lanna upprätthölls dock denna sed ända in emot 1890. Efter vad ~~minna~~ gamla anteckningar innehålla skall den sista byastämman i Lanna ha hållits den 1 maj 1892. Vid dessa stämmor, som höllos i byamannens hem, *be-* om tiden för istandsättande av stängsel och grindar till den gemensamma betesmarken och när man skulle släppa kreaturen på betet. Byamannen var den som kallade samman till dessa stämmor. Orsaken till att dessa seder kom ur bruk, var nog att gårdarna uppdelades på flera åboar. Utsocknesbor gifte in sig i de gamla familjerna, och förde nya seder med sig och hade kanske inte samma intresse av att uppehålla de gamla sederna som de gamla. Skifteshandlingarna jämte andra för byn gemensamma papper som förvaras i byskrinet. Finnes i behåll hos sonen till den sista byamannen. Byhornet fanns ännu i behåll under min farsars barndom, (han dog 1911) men har nu gått förlorat. Lanna by, som utgör tredjedelen av hela socknen, har från att vara en ren jordbruksort på senare tider utvecklats till ett industrisamhälle av betydelse. ~~Fast~~ det egentligen är småindustri ännu, men alla tecken tyda på att den ^{mot} storindustri. Här är poststation och busstation som två gånger om dagen sätter byn i förbindelse med järnväg, både i Bredaryd och Gnesjö. Här finnes både lantmanna- och tröskförening. Två diverseaffärer, därav en kooperativ, sybehörsaffär och verkstad för cyklar. Lantmannaföreningen kom tillstånd

V garv

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10358:2.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

1940, och tröskföreningen vid samma tid. Men dessa kunna knappast sägas ersätta det gamla trevliga byalaget. Kalasroten omfattade vad Lanna beträffar, hela byn i äldre tider ända fram mot 1900. Sedan har varje gård utgjort en kalasrote och är så än i dag.

De första som började med jordbruksförbättringar voro, klockare Johannes Jacobsson i Kulltorp, Nils Sjöberg i Lanna, och Johan Nilsson i grannförsamlingen Bredaryd. Dessa företogo odlings- och täckdikningsföretag, anlade gräsvallar. De voro de första att använda konstgödning.

Orsaken till denna odlingsflit var nog behovet av brödsäd och ökade föderbehov för den större och bättre kreaturstammen. Men det var också en viss framåtanda och verksamhetslust samt behov av ökade inkomster som till en del var drivfjädern. De ändrade växtföljden och brukade jorden i skift. De köpte nya redskap för skötseln av jorden, såsom järnplogar och harvor som avlöste de gamla årdern och träharven. Som en egendomlighet kan nämnas att dessa odlarpioniärer inte voro några egentliga bönder. Jacobsson var klockare, Sjöberg snickare och smed, Johan Nilsson smideshandlande. Men ännu egendomligare var att alla tre på sätt och vis voro besläktade med varandra. Sjöberg var systerson till klockare Jacobssons fru och Johan Nilsson och Sjöberg voro svågrar. Alla tre äro för längesedan ur tiden men deras verk lever än.

Det var på 1875 och 1880 talet, dessa förbättringar på jordbruksområdet började och hade till följd att boskapsskötseln blev en faktor att räkna med. Men ännu i början av 1900 höll man löväng. 1910 var den sista lövängen borta och med den även en gammaldags trevnad och romantik. I förhållande till de övriga brukningsdelarna vid ett jordbruk var lövängens areal nästan dubbel mot den brukade jorden.

Den största biförtjänsten för lantbrukarna var köreslorna. Sedan mitten av artonhundratalet var det skogsprodukterna som dominerade. Man företog resor med bräder till, huvudsakligast Malmstad, där det fanns många

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10358:3.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

uppköpare av skogeprodukter. Man slog sig tillsammans näst hela byns manliga befolkning och körde i sällskap den långa vägen till Halmstad. Som hemlass togo de salt och andra varor till köpmännen i Värnamo och Gislved. Även till Jönköping körde de med tackjärn från Aminne och Häryds bruk. En del köpte upp smör och skinn eller togo med sig i kommission, och körde till Göteborg. Sedan Halmstad-Nässjö banan 1875 kom till stånd slutades stadsresorna. Men fortfarande körde man sina lass, nu blott till de närbelägna stationerna. Men även dessa körslor äro nu blott ett minne. Bilar och bussar ha kommit att ersätta hästarna vid transporter. Hemslöjden utövades huvudsakligen av snickare och smeder, som gjorde möblerna för rummen och vagnarna och släddonen. Ett annat yrke, som var en specialitet för just denna ort, var tillverkningen av mjölsiktar. Dessa försålde av kringdragande handelsmän i Halland och Skåne. Nu har hemslöjden avlöst av småindustrien. Detta avhargivit ökade förtjänster och arbete åt ortens befolkning, vilket i sin ordning gjort att man glidit in uti andra förhållanden. Med en högre levnadsstandard har kommit större fordringar på livet och trevnaden. Inom Lanna har förresten småindustrien rätt gamla anor. Redan 1896 hade Nils Sjöberg grundat en verkstad för tillverkning av sädesrensare, men den nedlades redan 1908. På grund den dyra och då opålitliga drivkraften. Det var fotogenmotor. Detta gjorde att den nedlades. Konkurensen med storindustri var för hård. Men så på 1940-talet började småindustrin ta fart här på orten. Redan 1938 hade ägaren till Lanna Kvarn, C.A. Holm startat en fabrik för tillverkning av mässings och tagelduk samt mjölsiktar. Den är ännu i fullgång. 1916 grundades en annan industri härstädes nämligen Söderbergs mekaniska verkstad, vilken nu övertagits av den förste ägarens söner och synes gå mot storindustri. Dess finnes numera två fabriker för elektrisk armatur, en bobinfabrik, tre leksaksfabriker, av vilka den

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10358: 4.

Landskap: Småland
Härad: Västbo
Socken: Kulltorp
Uppteckningsår: 1947

Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Adress: Lanna
Berättat av:
Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

ena sysselsätter närmare ett femtiotal arbetare. En metallvarufabrik, två mindre sågverk, textillfabrik, två diverseaffärer med charkuteri. Och för närvarande planeras för ett gjuteri och en färgfabrik.

På grund av denna industriella upptakt har det gamla hantverket så gott som helt skattat åt förgängelsen. Så finnes numera blott en enda representant för denna förvärvsgren, en skomakare. Och då denne är vid framskriden ålder är det blott en tidsfråga när den sagan är all. Och vad det beträffar med jordbruket så har detta helt och hållet mistat sin dominerande ställning. Det skötes nu blott som binäring. Endel gårdar ha så gott som helt nedlåtts och förvärvats av egndomsmäklare och träpatroner. Alla arbetsföra armar tar industrien.

Någon emigration av betydelse har aldrig förekommit här. Det var på 1880-talet som en del jordbrukares öner och döttrar utvandrade till Amerika för vinnande av bättre utkomst. Numera förekommer ej någon emigration alls. Men de goda arbetstillena och som en följd härav, den ökade penningetillgången, har gjort att en del, särskilt de yngre, kommit att handskas kanske lite värslöst med kontanterna. Tiden är ju sådan. De rika tillfällena till nöjen o. d. bidrar nog väsentligt. Och så snart en ung man nått sitt 18 år ska han ha sitt körkort och bil, och detta slukar avsevärda summor. Men det stora flertalet hör till de som spara och skaffa sig bankkonton. Att avlöna sitt arbetsfolk i naturen upphörde här redan 1880. Sedan att tillhandahålla livsmedel till sina arbetare, utom naturligtvis till fast anställda, förekom ej här.

Den första handelsboden i Lanna kom till, efter vad som berättats mig, ungefär 1877 av hemmansägaren Nils Ingemarsson. Det var dock egentligen blott socker, kaffe, sill och salt som där tillhandahölls. Den upphörde vid ägarens fränfälle 1888. Det gick sedan mer än ett decenium innan någon handelsbod blev till här. Om man nu undantar en liten tobakshandel där det blott tillhandahölls snus av Lindström och Brattbergs tobaksfabriks i Göteborgs tillverning. Det var en hemmansägare och gammal

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10358: 5

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp

Göteborgsfarare vid namn Anders Eklund, vilken förresten var ensamförsäljare av denna vara i nästan hela Västbo härad. Han var ett stort original den gamle Eklund, och många historier om hans bravader äro ännu i omlopp ~~om~~ honom. Han avled 1910. År 1902 fick byn åter en handelsbod, men blott filial till en affär i kyrkbyn Kulltorp. Först 1915 kom en självständig handelsbod tillstånd här. Den innehaves ännu av grundaren av densamma. Denna handelsbod har nog åstadkommit en viss förändring i både levnadsvanor och livsföring. Med nya varor kom nya vanor. Man köpte nu en myckenhet varor i boden som förut tillverkats hemma. Byggnads sättet undergick en slående förändring efter storskiftet. De gamla ryggåsstugorna kommo helt ur bruk. Kanske till en del beroende på att en hel del bönder måste förflyttas och då bygde dessa efter nya metoder. Men även de som stannade kvar grepos av lust att modernisera. Boningshusen gjordes större och lymligare. Fönsterna vidgades. Man endast sällan om de gamla stugorna. Man nybygde och moderniserade stiler *bygde* Att måla eller rödfärga husen blev icke vanligt före 1880. Det var blott på herrgårdar och i prästgården detta förekom. Bönderna ansågo målningen som en lyx som ingalunda passade på bondgårdar.

Egnahemsidén har länge praktiserats här. Redan 1885 hade åtskilliga s. k. dagakarlar som hade familj, byggt sig egna stugor med en liten täppa omkring, för potatis och blommor. Det var i utkanterna i skogsbrynen de fingo slå sig ner. Då industrien här är jämförelse ganska ny, har man ej hunnit göra så mycket för arbetarestammens trevnad. Behovet härav har ej heller förr än på senare tiden varit aktuellt. Då de fabriksanställda, huvudsakligen rekryterades från bygden och därför både så att säga, åt och sov i hemmet. Nu har man planerat och börjat bygga två större hus inrymmande kaffé, matsal och bostadslägenheter.

Då man förr blott brukade ett enda rum, den s. k. stugan, till både dag- arbets- och sovrum, voro möblerna tämligen enkla. Vanligen bestod

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10358:7

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp.

undantag av de obligatoriska föreläsningarna i ordenshuset och en eller annan bioföreställning, kan man knappast tala om. Förr fanns i hela ^{byn} endast en enda tidning och den prenumererade man ihop samt lästes i turvis. Jag vill minnas man talade om att det var en Jönköpingstidning.

Jag minnes ganska väl när min far tillsammans med fyra andra gubbar i bolag var abonnent på Jönköpingsposten, som ~~var~~ var den siste i laget som fick den, så är det lätt tänka sig dess utseende. Nog var den rätt så älderstigen och medtagen då den kom till vårt. Sedan kom en tid då Växjö tidningarna blevo eller rättare sagt, voro populära här på orten, tack vare Sigurds kaleidoskop och krönikor i Smålandsposten. Det var samma bolag som även höll denna tidning. Jag kommer mycket väl ihåg att att tidningen ofta var så, 'sönderläst,' att en hel del täxt var så gott som utplånad. Men de lästa tidningarna måste läggas under till årslutet då dessa fragment delades mellan bolagsmännen. Men far som var en storläsare och var ägare till ett visserligen litet men gediget bibliotek, tröttnade på hopahanget och tog en tidning för sig själv. Men detta steg kom en hel del prat åstad. Man rent av ansåg honom ha blivit lite högfärdig och detta skulle bero på att han hade umgänge med prästen och skolläraren och köpte hem böcker, vilka ansågs som lyx av gemene man, och passade ej för bönder. På denna tid, åttiotalet, köptes här ej andra böcker än andaktsböcker o.d. och även dessa så litet som möjligt. Man lånade sig fram. Visserligen köpte några av de på Bonniers förlag utgivna s.k. öreskrifterna, men de som köpte voro blott ett fåtal. Nu finns i nästan varje hem en eller flera tidningar, man köper böcker och läser dem också. Godteplarlogen här har ett välförsett bibliotek och dess journaler visa att läslusten stiger år för år. Men konsten att berätta är på avskrivning. I denna konst voro de gamla gubbarna riktiga mästare. Det var för mig i min tidiga barndom det största nöje höra dessa vid kalaser och samkväm berätta sina ofta mustiga men roliga historier.

Undervisningen i folkskolan har gått ofantligt framåt det senaste

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10358: 8.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp.

deceniet. I stället för folkskola och med en lärare finnes nu fyra folkskolor med två manliga och två kvinnliga lärare, med sjuårig kurs. Icke så sällan fortsätta en hel sin utbildning vidare med kurser vid real- och flkhögskolor. De kyrkliga vanorna äro mycket förändrade. Man är icke så noga med högtidlighållandet av söndagen eller besök i kyrkan som förr. Det är så mycket annat som lägger beslag på, särskilt ungdomens tid. Den moderna idrotten med sina ständiga matcher och tävlingar upptar all deras söndagstid. Däremot ha husförhören börjat att komma på modet igen. Och dopförrättningen försiggår nästan allmänt i kyrkan numera. Den på 80- och 90-talen börjande väckelserörelsen verkade till en tid mycket gott både i andligt och socialt hänseende, och kom folket gå från en hel del avarter såsom slagsmål och dryckenskap. Till dryckenskapens minskande har godtemplarordens arbete här den störst äran av. Då de religiösa voro mycket reserverade gent emot denna rörlse. Väckelserörelsen hade i alla fall det goda med sig, att de kom folk att tänka en smula. Stora förändringar både i levnads- och bostadsförhållanden, kommo tillstånd under högkonjunkturen åren 1895- och 1898.

Några särskilt goda år under 1850- och 1870-talen, har trots forskning i gamla handlingar och papper från den tiden och efter de äldres berättelser, ej varit möjligt få någon kännedom om. Men efter de svåra nödåren 1868 och 1869 kommo några goda år. För att i någon mån kunna förebygga eller minska följderna av dylika nödår, sätte man igång med sockenmagasin där den obemedlade och fattigare befolkningen fick låna utsäde mot en viss ränta. Dessa magasin kommo tillstånd på så sätt att man samman sköt ett vist parti säd från varje gård till de behövande. Räntan för dessa lån var fyra kappar ren och strid säd, som det heter i reverserna, för varje tunna. Det var ej någon viss tid bestämd för återbetalningen av dessa lån, men räntan måste alltid erläggas vid nyår, vid äventyr att lånet blev uppsagt till betalning. Beslutet om att

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10358:9.

Landskap: Småland Upptecknat av: Alfr. Sjöberg
Härad: Västbo Adress: Lanna
Socken: Kulltorp Berättat av:
Uppteckningsår: 1947 Född år 1877 i Lanna, Kulltorp.

emellan Inrätta sockenmagasin i Kulltorp, rönte åtskiligt motstånd från endel håll inom socknen. Särskilt bland den befolkningsgrupp som var mera väl-situerad och som värarna brukade tjäna en god slant med att sälja ~~sitt~~ utsäde till de behövande mot högt pris. Men ägaren till Aggarps säteri, hovrättsrådet Lagerbjelke, som på grund av sina många fyrkar var den bestämmande på kommunalstämmorna, genomdrev förslaget. Men man och man gingo rykten att det låg en hel del egoism bakom denna herrn till Aggarps mänhet om de små i samhället. Man slapp nämligen ifrån att för varje vår lämna ut utsäde till sina torpare. Dessa hänvisades nu till sockenmagasinet för att få sina utsädesbehov tillfredsställda.

Den högkonjunktur på snart sagt alla områden som efter de senaste världskrigen, kommit tillstånd, har haft stor betydelse för nutidsfolkets levnadsvanor. Med industriens snabba utveckling och de goda arbets för-tjänsterna, har gjort att man kunnat inrätta sina vanor och sin levnad på ett helt annat sätt än förr. Man har fått råd till modernisering och förbättring av sina bostäder skaffa sig nya mera praktiska möbler.

Förädla sin kreatursras och skaffa sig en hel del ny och tidsenlig maskinell utrustning för jordbrukets skötsel. Den allmänna välmågan som följt utvecklingen i spåren har stigit i mycket hög grad. Elektriskt ljus och kraft har dragits fram till varje hus. Och det är blott få ställen som ännu sakna telefon.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!